

25
M. G. S. O. K. B.
Beskrifning
Öfver

GENENS
Egenskaper Och Nyttas
Sednare Delen,

Med Wederbörandes Samtycke,
Under

Oeconomix PROFESSORENS, Kongl. Svenska Wetens-
skaps Academiens och Upsåla Wetenskaps
Societetens Ledamots,

Herr **DOCT. PEHR**
KALMS

Inseende,

För Lager-Krankens erhållande
Utgifwen och försvarad,
Af

MICHAËL FORSLIN,

Österbotninge

I Åbo Academiens öfre Läro-Sal för Middagen
den 13 December 1770.

Å B O,

Tryckt hos JOHAN CHRISTOPH. FRENCKELL

Nyttan af mogna Eenbår.

Eenbåren samlas då de wäl mognat och blifwit ljusblåa eller swartaktiga, antingen det sker i September eller October månad. Lättaste och behändigaste sättet, at samla dem, är detta: Men lägger under buskan på alla sidor grofwa dukar, då trådet, med en kåpp påklappadt, faller de mogna bårer, hwilka sedan med en Wanna rengöras, och de, som skola förwaras, utbredas på et rent gälf eller något kläde at torrkas i 14 dagar, på det de ej måtte bränna tillsammans, när de komma at länge stå. Eljest kunna bårer fastas såsom såd och rensas ifrån Spindlar med Cengwistars ställande i bårhopen uti något kårill. Bäst är at förwara dem i tältåpta tunnor, på det insecter, Rottor och Möß, hwilka gerna äta Eenbår, ei måtte göra någon skada.

Alla Eenbår äro ej lika saftfulla, men alla innehålla de något kådaktigt ämne och äga en båtskaktig smak beblandad med mer eller mindre sötna, alt efter jordmonens, wåderlekens och trädslagens olika beskaffenhet och godhet, och kunna således ätas sådana som de äro utan någon præparation både af folk och sånad, dock brukas måstadelns præparata utaf dem. Eenbåren tjena til föda för flera slags foglar, såsom Orrar, Djädrar, Krans-foglar, Trastar, Swenska Vapegojan (*Loxia linea alarum duplici alba*, Faun. Svec. N. 176) m. f. hwilka gerna och med nytta äta dem. Monn icke wisa skogs-foglars fött är behageligare och håtsosammare endast derföre, at de leswa måst af Eenbår. Man wet ju, at

frams-

Krans-foglars fött är långt behagelligare om Hösten, då de äta Cenbår, än om Sommaren, då de förtära insecter, Sm. Wett. Acad. Handl. 1750. p. 104. 1751. p. 133, 136. och 1757 p. 142. När man wil hafwa en Häst snart fet, berömmes mycket följande: man tager Roswor, Morötter, Fallstrunt, Cenbår och granris, hwilket alt torkas och pulveriseras; sedermera tager man en näsua utaf hwardera slaget, och blandar uti hafwran, och gifwer deraf en tid åt Hästen. Utaf Cenbår tilredes flera slags drycker eller Liqueurer och preparata, såsom Cenbårswatn utan och genom destilation, Thee, Decoët, Caffé, Dricka, Win, Brånwin, Olja, Mos och Elix, hwilkas tilredningsfätt och nytta man nu wil beskrifwa i det följande.

§. 7.

Cenbårswatn, Thee, Caffé, Lag och dricka.

Cenbårswatn kallas det, när t. ex. tre kannor kallt watn stätt et dygn på en kanna froshade Cenbår och bliswitt siladt. Detta kallas ock Cenbårdricka och af några Cenbårswin; men förtjenar ej namn af win, innan det gjäst. Det är godt och angenämt så länge det är färskt, men håller sig ej öfwer 8 dagar: det affidlijer blodet, såsom Decoëtum Lignorum, och tjénar både såsom en hälsosam dryck och medicine. Uti Andtåppor, Colique, Mag- och Stenhosta, afwen så i Magsten, som består i en sweda med sugande kring magkärswen, för mjelt- och modersulka berömmes det. I Flughosta hålles det ock wara godt, om dertil blandas Honung, Brånwin, råa äggegulor och litet Saffran. Destileras det, så får man det så kallade destilerade Cenbårswatn, som gör god werckan i Colique och Stenpassion. Se v. Linn. Gottl. Res. p. 326. Ast. Haartm. Läf. bok 2 edit. p. 25, 26, 149, 209. 210, 265. Geoffr. Mat. Med. T. III. p. 637.

3. Stället för Thee kunna stöta Cenbår nyttjas, om man får kokhet wahn på dem och låter stå en stund. Detta wahn tjänar i synnerhet för dem som hafwa kall Skjörbjugg och plågas med stundomar af slem. Drickes det warmt för måltiden, såges det befordra matsmältningen. Geoffr. Mat. Med. Tom. III. p. 635. Lägges Kyrswel och Näslerdötter dertil, är det godt för dem, som hafwa Sten-passion; och leder man immen af stundande Cenbårs-wahn med en tratt til den wärkande tanden och kindbenet, stillas Fluß-tandwårk.

Utaf rostade och stöta Cenbår får man genom kokning med wahn en lika god, om icke hälsofammare dryck, än af de utländska Caffé-bönor, som kan drickas på samma sätt, som det ordinarie Caffé, och recommenderas såsom urin-drifwande för Barn efter Skarlakans Feber, äfwen för Brunsgäster som ej kunna hålla sig muntra på maten, hälst med rostadt Hwete, och för Barn, som plågas med Diarhoea lienteria, då maten osmält afgår, antingen med mjölk eller wasla.

Cenbårs Decoct eller Lag kallas det, när sönderstöta Cenbår kokas med wahn så länge, at det blir mustigt. Denna Decoct är på samma sätt, som det sadet om Cenris-Lag, tjenlig til Brånwins och drickats förökande och förbättrande. Et innebad, fotwahn och at höta eller badda wisa skadda, swullna, wärkande och förlamade delar, antingen ensam eller blandad med andra tjenliga, helande, fördelande, wärkstillande och mjukande medel, brukas den warm. För Boskap är den et godt präservativ under Farsorer både in- och utwårtes brukad, och wid tillstötande dureklopp med Theriac blandad, et ibland de bästa remedia. Med Malört och salt nyttjas berömmes den i Hosta och Wattusot för kreatur; och med malit malt, Stensöta, Anis och Fenfol blandad, tjänar den för Boskap i Lungsiuka.

Af nämnda Enebårs-Lag fås och dricka på samma sätt,
 som utaf Wört; men hälsofammare Enebårsdricka får man,
 om det tilredes på följande sätt: Man slår warmt wain på
 lått krosade Enebår och sedan det stått en stund, låter man
 det rinna flera gånger genom håren, at saften eller musten
 blir wäl utlakad; eljest har jag sedt utlakningen ske genom bår-
 rens stötande i något dertill tjenligt färrill med påslaget wain,
 som sedermera silas. Wid gjästens intäggande bör i aftragas,
 at det utlakade wainet är hwarfen warmt eller kallt utan
 ljunt. För öfrigit försäres dermed såsom med annan brygd.
 Detta är et godt och hälsofamt dricka, smakar wäl och är
 tillika södande. Om dess medicinska nytta skal längre fram
 omtalas.

§. 8.

Enebårs-Win, Brånwin och Olja.

Enebårs-Win, om man så får falla det, eller rättat-
 re sagt Sidre, tilredes på flera sätt. Slår man några kan-
 nor godt, hålft södwain på äfwen lika många kannor krosade
 saftfulla Enebår och låter det stå et dygn otäpt i et kallt
 rum, hwilket sedan silas och slås, tillika med litet Windrugg
 eller god Olgjäst, i et renadt anckare eller tunna, som sprun-
 das, dock ei hårdt, och sättas at stå och gäsa någon tid tills
 det får en Win-smak och luft, så har man, et hälsofamt Ene-
 bårs-Win. Om så behagas kan det ästrappas och fyllas på
 bouteiller ända til halsen, dem man wäl korkar och harsar,
 så blir det klarare. Förwaras sedan i kallare. Det är en
 angenäm och i Frankrike hos Bönderna i brist på annat
 win, brukelig Liqueur. Berömmes för falla naturex uti
 mag, njure, eller Stenplågor.

Det af Herr Kyrkoherden Deckberg widlystigt och omstån-
 deliga

deligen beskrefna Cenbårs drickat, eller som han det kallar Svenska Vinet, tilredes i korter at såga, på följande sätt: sedan det kalla wänet stått et dygn på krosade Cenbår, aftappas det och slås åter på Båren at stå i 2 dygn; derpå låter man det rinna 2 å 3 gånger genom båren, at det måtte bli mystigt och klart, då kokas det in til hälften eller tredjedelen med sagta eib och affkummas under kokningen, derefter slås det i något kårill at swalna, och när det kannes wara hunnit, lägges deruti Winstens salt, windrugg eller färst Osgjåst och röres wål om, sedan tåckes kårillen med kläder, dock så at luften slipper in, och efter et dygn åter omröres. När det börjar at gjåsa, hwilket sker efter 2 å 4 dygn öses det i wål renade och swastade Win-ankare, uti hwilka man förut slår litet Franskt- eller Cenbårs brånwin och skakar wål om, efter 2 å 3 dygn slås åter litet til af nämnde Brånwin, om det ån gåser, och kårillen sprundas wål, at ej någon lust slipper in eller ut. När gjåsningen uphöret, som sker wid pass efter 8 å 10 dygn, aftappas det och slås i andra rena ankare eller bouteiller, som wål sprundas eller korkas och harkas. Wil man hafwa det rått klart, kan det aftappas flera gånger, hwilken aftappning ej bör ske oftare, ån en gång i weckan. Detta win såges tåsta med en del utländska winer i anseende til smak, färg och klarhet; men öfwergå dem alla i anseende til dess hälsofamma werkan i många sjukdomar.

At slå Win på krosade Cenbår och sedan det stått et dygn, koka tillika med båren, samt affkuma under kokningen och sedan sitta, föreskrefwes åfwen såsom et sätt, at tilreda Cenbårs-Win, som berömmes i Hushwud-Länd och Tandwårk, i Flemmigt Bröstsjuka och Andåppa, i Hönswån och Fallande fet; men derigenom winnes ej det råtta ändamålet, som är at spara utgiften för det, som är Utländskt och tilreda en hälsofamm Liqueur af inländska frukter. Det kallas ock Cenbårs-win af somliga, når stötta Cenbår digereras med Win, eller

eller sättas inhydda i en påsa uti et med win uppfylt anckaret. Ecnbårs Brånwin (Spiritus Juniper. e baccis) tilredes åfwen på flera sätt. Destilerar man en kanna Brånwin med 6 skålpund eller en kanna froshade Ecnbår, får man deraf et stöp godt Ecnbårs-Brånwin eller Spiritus, som brukas både inwärt och utwärt såsom wåderdelande, swett- och urindrifwande i Colique, Rheumatism, Stenpassion, Watustof, Huswudwårk, Bröst åkommor och andra nerveusa sjukdomar.

Åf det först beskrefne Ecnbårs-Win fås åfwen Ecnbårs Spiritus om det destileras medan gjåsningen påstår; Åfwen så af den wid åstappningen i anckaret qwarblesna dråggen, allenast man lägger dertil litet malt och lagar så, at det kommer i gjåsning.

Slår man warmt watn på stöta Ecnbår och låter det stå tils det blir ljunt, då litet Winsten eller Winstens-salt lägges i eller hälften så mycket gjäst, som til sådes mäsning behöfwes, fås deraf et godt Ecnbårs Brånwin, om destillation anställes medan den spiritueusa gjåsningen (fermentatio spiritiosa) påstår, hwilket åfwen wid tilredningen af Sådes-Brånwin bör i agttagas, så får man mera och bättre Brånwin ån eljest; ty så snart den syrliga gjåsningen (fermentatio ecetosa) tager åfwerhanden, förlorar man mycket både i des godhet och quantitet. Litet malt kan ock tilläggas efter behag eller Ol nyttjas i stället för watn, men då blir Brånwinet dyrare.

Blandas det med warmt win, Åtika, Camphert och Lager-Olja såges det wara godt at badda swullnaden wid Benbrått: Eljest brukas det i flera præparata, dels såsom ingredients bidragande til det åndamåls winnande, hwaråföre medicamentet tilredes, dels ock at uplösa, diluera och utläsa musten af andra ingredienter. Den

Den kosteliga Cenbårs-Olijan fås af förbrännan eller det som först går öfver wid Cenbårs Bränwins destilation, om det ställes at stå i bouteiller till några dagar och den i bouteilke-halsen eller på botten samlade Olijan uttages med en Bomulls tapp eller sked. Förwaras i en glasflaska. Det är så mycket angelägnare at skilja Olijan ifrån Bränwinet, som det får deraf en widrig smak, och Olijan kan nyttjas til många behof. Annars tilredes Cenbårs-Olijan således: man slår 3 Kannor kallt watten på 8 skålpund färska saftfulla krosade Cenbår och sedan det stådt 2 å 3 dygn, destilerar det tillika med bårén i en destiler-panna, då det först destilerade watten sättes i en bouteille at stå, och efter några dygn Olijan från-skiljas på sätt och wis, som sådes. Huru deraf, som blir qwar i pannan, fås Mos, det skal nu i följande §. wisas, och nyttan af Cenbårs-Olijan wil man nedanföre bestrifwa.

§. 9.

Cenbårs-Mos.

Af den i destiler-pannan qwarblefna Decoet, som nämndes wid Cenbårs-Olijas destilation, får man Mos, om den silas genom en duk och den affilade saften infokas med en lindrig eld til Honungs tjocklek. Hos Auctorerna finner man flera olika tilrednings sätt af Cenbårs-mos. Det minst kostsamma och bäst lösande Mos fås på följande sätt: man slår godt kallt watten på krosade, färska och saftfulla Cenbår och låter det rinna några gångor genom bårén, eljest kan man ock låta watten stå på bårén i et kallt rum par dagar, då det saftfulla watten affilas och kokas med en måttelig eld tills det får consistence af Honung eller Syrup, som ses, när deraf dryppes litet på en tallrik under kokningen; kokas det för länge, så blir Moset mindre hållsamt och behageligt. Förwaras sedan i en glasburk eller glaserad stenkruka wäl tilltäpt, då det

sockrar sig eller blir nästan likasom wore Socker derpå. Igenom en wif konst kan man ock få werckeligit Socker utaf Cenbårs-Mos. Somliga bruka utlaka sasten ur stöta Cenbår med hett wate, andra åter koka Bären tillika med watten, sila och koka in den affilade Decoeten til Mos, antingen med eller utan Socker; men da blir Moset brännande, skarpt och mer urin-dripwande. Wål kan man upkoka watten och låta det swalna innan det slås på bären, i synnerhet om det är brist på godt wate. At koka Bären ostöta til des de spricka, då de affilas och kokas til Mos, torde ej vara orådligt. Somliga nyttja Wört i stället för wate, andra åter slå Win på stöta Cenbår, och när det stått några dygn, utpräkas och silas det, och wid infokningen slås litet Cenbårs-Brånwin til; men derigenom winner man ej något, utan Moset blir kossammare och i sednare fallet tillika hitfigare. Om söljande sätt at tilreda Cenbårs-mos, som äfwen föreslås, förtjenar något beröm, det lemnar man derhån. Tilrednings sättet är detta: Bären läggas i en kruka, som wäl tildäpnes med deg och sättes i en warm ugn, at slå til des ugnen kallnar, då bären skola genom värman uplösa sig sielfwa och blifwa et Mos. Hos de gamla finner man äfwen hafwa warit brukligt at stöta Cenbären til pulver och blanda med honung til et mos.

Cenbårs-mos har både i äldre och nyare tider blifwit hållit i stort wärde, hwartöre det ock fått namn af Theriaca Germanica, Panacea eller Theriaca Rusticorum; eljest kallas det hos Auctorer Cenbårs-Honung, Syrup, Essence, Extract. m. m. Det håller sig i flere år oföränderligt, om det förwaras wäl, och kan brukas med nytta i ättillig mat- och winers tilredning. Det är magstörkande, blodrenande, wäderdelande, lösande, swett- och urin-dripwande. Detta mos nyttjas uti flera sjukdomar såsom en förträffelig medicine, som ses af den följande 14. S.

§. 10.

Utskilliga Oeconomiska præparata af Fenbår.

Fenbåren blötta uti Win:tika gifwas in åt kreatur fästande en hand full uti lli, at befördra utdunstningen under Boskaps farsot, såsom et Præservativ, se Colleg. medic. Afhandl. om Bosk. fars. p. 42. Med Winruta och salt gifwas de åt fåren i mjöldricka Höst och Vår præservative, eller gifwas de med salt och hafra sönderstötta hela året, för at bewara fåren från sjukdomar och smitta, och befria dem från Wattusot. Med salt och fod.r gifwas de åt getter i Pestri:der. Stampas de til hopy med Ålandsrot, salt, Libesticka och Lagerbår, äro de för fåren tjenliga, dels såsom et præservativ, dels ock såsom et botemedel mot Lungsjuka. Til Sle:ke brukas de för fåren på mångfalt sätt præparerade. Antingen bakas de med mjöl til små kakor, som gräddas wäl och pulveriserade strös i hoen med salt, eller blandas de med Malört, salt och tjära til en massa; lägger man härtil Fenaska, så är det godt i början af deras Wattusot. Med Flåderbår, Rentana, Malört, Baggjöta m. m. och Blå lera, salt eller sallaka i horknodade tienas de ätwen til Sle:ke. Med Säfwebom och Saltpetter skola de wara goda i Dre eller Koo:stamma. Stöter man Fenbår med Tebat, Swafvel, gammalt Åster och tjära, och kokar i en lekruka, får man en god Skabb-smörja för kreatur, som warm påströkes. At upräkna alla de præparata af Fenbår, som Hushållare bruka, det wore både widlyftigt och omöjligt.

§. 11.

Rökelse af Fenbår och nyttan af deras brände pulver. Fenbåren kunna i stället för rök pulver kastas på eiden at förorsaka en angenäm lukt och förekomma os. De äro goda
at

at röka bonings-rum och såhas under Vest och andra fruktiga tider, så om och eljest om man åstundar en frisk, hälsosam och ren lust i sin kammare; (sven så at röka barnets mösor wid hjertesprång och at röka de ylle-lut, hvarmed deras kropp guides mårnar och aftnar efter Skarlakans feber och då de hafwa Singelsta sjukan. Compresser kunna och rökas med Cenbår och ombindas när Barnen besväras med en utfallen ånderarm. At röka mösan eller Servietten, som bindes om hufvudet med Cenbår, och leda röken in i öronen, är ej at förkastas under fluktig Hufvud- och Örnärk. Wålbrände och fint pulveriserade Cenbår, blandade med Gådd- eller Laklewers Oljan, skola förtära fläckar och hinnor på ögonen. Se Herr All. Haartm. Lit. B. 2. edit. p. 388.

§. 12.

Nyretan af omogna Cenbår. Färsta gröna Cenbår tillika med nyt uttå andarne af Cenriset, kråbade och bundna om hufvudet, berömmes emot Hufvudvärk och Fallande set, Raj. Hist. Plant. p. 1412. Til Salvor för skabb och Sår hållas de och för tjenliga. Kokas önderstödda gröna Cenbår med swin-ister, eller blandas de med osaltadt smör eller grädda och swafwelblomma får man en Salva, som skal wara god emot skorf och skabb. Genom koking med sur grädda i en panna fås en god Olja, som kallas grädd-Olja, och brukas för Blodfår dels ensam dels och blandad med andra för Sår tjenliga medel. Med osaltadt smör kokade, och genom en duk pressade, fås åsven en Salva, som nyttjas på lika sätt. Kokar man dem med lika mycket Maji-smör och litet Uticka, Win eller wain och pressar genom en duk, och åter kokar den utpräsfade saften så länge, at oljan, då dergif dröwes litet på elden, ej mer sprakar, har man en god Sår- och Brand-Salva, om dertil blandas litet Blysecker. Kokas de med Gåsister, får man en Salva, som berömmes för at wara god at smörja och

badda de af starkt arbete wärkande lemmar. Se All. Haartm; Läf. B. 2. edit. p. 65, 80, 312, 373.

Nyttan af mogna Cenbår i medicine. Cenbåren må man billigt räkna ibland medicamenta heroica i anseende til deras goda werkan. Både i äldre och nyare tider hafwa flera Rön och försök blifwit gjorda af Medicis och Oeconomicis, och en lång försärehet har bestrykt, at de äro kraftigt löfande, wärmande, magstyrkande, wäderdelande, swett- och urin-drifwande, och tjena måst dem, som äro af en kall complexion. Medici tillskrifwa dem följande egenskaper: de lösa och afföra den sega Flemmen, som samlas i en kall mage, i et kraftigt Bröst, i swaga Lungor och Njurar. De wärma en kall kropp och bidraga til den naturliga wärmans bibehållande i en kulan wäderlek; de stärka en swag mage och befordra matsmältningen; de hindra och öfna förstoppelserna; de göra blodet flytande, öfa dess circulation och rena wätskorna; de fördela wäder-plågor och befria ifrån colique; de hindra stenen och fördrifwa det samlada gruset; De stå emot röta och äro et godt præservativ mot Pesten och flera andra smittosamma sjukdomar; De äro et botemedel emot många af förkolning härörande anstötter; De stärka hiernan, förfriska hufwudet, skärpa synen och förbättra minnet, at alla, både in- och utwärtas sinnen kunna bättre göra sin syssa.

Til et quinten nyttjade dageligen, afleda de öfwerflödiga wätskor ifrån hufwudet och ögonen, befordra Fruentimmers veening, fördrifwa Gikt och Podager, curera Wattwät, kall förbjugg, Andtåppa, och Quartan eller fjerde dags Febran. Wärmda, i duz lagda och bundna om hufwudet, sigas de hindra Dr- och Hufwudwärf. Gasten utaf dem skal wara god emot Drmbett.

Ehuru stor Cenbårens nytta är, så bör man dock ej bruka dem

dem såsom en Panacea eller et universält medicament uti alla sjukdomar, och utan afseende på olika natureller; ty der magen, inålfvor och Njurarna äro inflammerade eller besvärade af fetta, skada de mera än gagna, öka hettan, förorsaka Colique och andra plågor. För Phlegmatici, eller sådana, som hafva en kall mage, stummaktig kropp, slaka nerver och äro exponerade för kalla sjukdomar, äro de egentligen tjenliga och nyttiga.

Efter man Embären ligga en natt i Winätika och sedan torckar dem, säges de vara goda emot Pesten til 6 å 8 stycken åtna eller pulveriserade och på smörgås om märnar nyttjade. Embär, som någon tid legat i win och sedan blifwit torckade i Solvärman, berömmas i stenpassion så wäl, som selswa Winet, deruti de blifwit digererade, äfwen så mot Pesten och andra smittosamma sjukdomar; ty de rena bloden, styrka magen, befordra utdunstningen och hålla kroppen i wälstånd. Digereras de med Malört uti godt Öl, får man en hållsösam dryck mot Wattusot, och kokas de i kalkwan, tjénar det mot Råbisår. Ut kokade Embär i surnad urin och hålla deri de af gamla förkolningar wärkande lemmar, sker ej utan nytta. Blandade och pulveriserade med Ståbär, eller som bättre är med Venedisk eller Alicantisk twät, brända Äggskal och njupon, hwarot göras stora piller eller Boli, kunna med nytta dageligen intagas af dem som hafwa Stenpassion. Stampas Embär med kummin, surt bröd och swag dricka, och bindes om hufvudet, säges hufvudvärken lindras. Lågdes krossade Embär tillika med Myror och Myrög i en fet Gås, och den deraf dryppande serman samlas under stekningen, får man en god Salva emot Senedrag, i synnerhet för gamla och ålderstegna. Huru Limpor gräddade med Embär m. m. brukas emot Förkolnings Colique, sluskagtig Döfhet, Altan och Drwarf; ses af Herr All. Haartm. Läk. B. 2 edit. p. 90, 127, 382, 391.

§. 13.

Medicinska nyttan af det beskrefna Zenbårs-driicka.

Medici säga at det renar blöden, löser Stenen, fördrifver St.örbsjuga, ströcker magen och öfver mjölken i Brösten. Säsom et präservativ emot Kråka, Sten passion, Pest och andra rötande eller smittosamma febrar, tjänar det öfwen; och brukas tillika säsom et remedium, så i dessa som flera andra sjukdomar. I Madtåpra, Bjudiar, Hötvirkl, Groß och Ältswullnader är det lindrande, lakande och fördelande, och efter Laxer-medels bruk är det godt at styrka magen med, så om ock at behålla en rim öfning. Med salt blandadt kan det nyttjas i stället för Engelskt salt, säsom et Laxativ; se Tillsots goda Råd m. m. p. 228 och All. Haarem. nämnde Bok p. 30, 61, 174, 177, 179, 324, 340, 370.

Nyttan af Zenbårs-Oljan. Medici berömma denna Olja för följande egenskaper: invärtes nyttiad til 4 å 6 droppar i tender, uplöst i starkt Brännvin (Spiritus vini rectificatissimus) och blandad med Thee-afn, eller hvitt Svanskt vin, fördelar den vidder, drifver uria och befordrar Blodflödet. Geoffr. Mat. Med. T. III. p. 638. Denna Olian är tillika värmande och skal vara förträffelig för kalla och stelmiga kroppar, at lindra Kluvar, Hosta, Njurekrämpor, Stenpassion, Colique, Gilt, Bröst, och moderplågor. Gifves derat 2 å 3 droppar åt Barn, som halwa matkar (Lumbrici) säges den döda och utdrifva dem. Raj. loc. cit. I varmt vin eller driicka intagen, säges den göra kroppen stickelig til Sars läkning och hela invärtes Bölder; berömmes öfwen för en kall och svag mage, och säges befordra matlusten, om magen tillika dermed smörjes. På samma sätt nyttjad om märnar, eller på en bit Rosen Socker, eller som b'itre är, riswen med Socker och blandad med andra tjenliga Liqueurer, skal den vara et godt präservativ emot Pesten; och med Cardebenedict til et halft quintin intagen, tros den vara et botemedel för dem, som blifwit smittade af Pest, om

om de lägga sig derpå at svettas. Med destileradt watten af Linde-blomster til et quinten ingifwen berömmes den äfwen för Fallande-söt, men måste sörut risivas med Socker; orsaken der- til är, at den ej gerna låter sig blanda med wattenaktiga Li- queurer, om den ei förenas med något såpaktigt. Utwärtens brukas denna Olja och mycket och det ofta med stor nytta. För at præservera sig för Pest-smittan, smörjes tinningarne, näs- boror och pulsarna med denna olja; recommenderas och på smord emot Wår, Brätt, Swullnader och krumpra leder, såges äfwen läka spruckna händer och läppar, Skabb, sörgif- tiga djurs bett, Fistlar och andra frätande skador. Doppas en Bomulstapp i denna Oljan och lägges på Pest-Bilder, hwilken ömsas 3 å 4 gånger om dagen, skola de befordras til mognad, bräna och läkas. På Bomull brukad, och på tan- den och i örat applicerad, såges den stilla Tand- och Örwär- ken, när tinningar, kindbenen och bakom öronen dermed tillika smörjes. Bestänkes en Serviette dermed och hårgården gnides samt bindes om hufvudet, lindras hufvudvärken, som härrör- rer af Fluß och förkylning, äfwen så har det sin nytta at der- med smörja de af Förkylning wärkande lemmar. 3 Salvor nytta- jas den för at lindra wärken, hela utwärtens skador och bota förlamade lemmar. Med fördroppar, Etincel Spiritus, Ewål och Camphert blandad, är den god at smörja med wid lin- drig Rheumatisk wärk. Blandas den med Bomolja, tjänar den at smörja näsan in och utwärtens, för at stilla nysandet. Om Fenbär stötas tillika med Bomolja och sedan präkas genom en duk, får man äfwen en olja, som berömmes emot Skabb och Sår, och kallas utpräskad Fenbärs-Olja (oleum expressum e baccis Junip.) til en äffsknad ifrån den destilerade Fen- bärs-oljan (oleum destillatum e baccis Junip.)

§. 14.

Nyttan af Fenbärs-Mos. Fenbärs-mos recommen- deras af Medicis såsom et præseryativ emot smittosamma Sarsoter och andra af-öfund waderlek, köld och flera andra or-
saker

saker h'errörande sjukdomar, såsom Pest, Blodfot, Fluß, Feber, Sten-passion, Wattusot och äfniliga maligna febrar, antingen ensamt eller på bred om marnarna föräddt, ty det befördrar transpiration, hindrar röta och obstruction. Det anses för et Remedium så i upståndne som flera andra sjukdomar, såsom t. ex. Bröstsjuka, Febrar, Flußhosta, Förfuktning, Gift, Hvitafluß (Leucorrhæa) Lambet hos blekpusliga, Rikhosta, förlappad och swag Mage, obstructio mentium, Rosen, kall Skjörbjugg och Gonorrhæa eller Cå-flotning. Efter Laxer-medels bruk, är det godt at stryka magen med. Med andra tjenliga medicamenter blandadt nyttjas det ofta; är ock tjenligt, at i stället för honung, göra widriga medicamenter smakliga och mer gagneliga. Senbårs-Mos blandadt med China och intagit på Feber-fria stunder, berömmes uti Blochosta och Blodflörning, äfwen så tjenar det för dem, som årligen beswäras med Bröstsårk och Fluß, eller hafwa Pleuresie, Koppor, Lungfot eller efter Gräskar och Febrar i rakad Wattusot; liggas Balmoge Syrup ännu dertil, är det godt mot Diarrhoea under Röt- eller Trän feber och Lungfot. Med pulveriserad ing sära berömmes detta Mos i Andstappa hos blekpusliga, och med Mandrosot skal det wara godt i Lungfots-Andstappa. Blandas det med Camphert, befördrar det utdunstningen, hindrar röta och tjenar så wäl i Fluß, som wid Ömbreit och flera andra tilfällen. Med Herr Akessor Haartmans Präserverande droppar är det godt i Kallbrand och med Essentia dulcis, intages det af mjält- och moderssuka i Sten, och strykes på skinn samt bindes på magen hos små barn under Diarrhoea, med nytta. Mot Gift och Sten-passion, nyttjas det med Venedisk twäl och Rhabarber. Med fint Järn silspån gifwes det åt barn, hwilkas Lindetarm utfallit, och intages af bleka, som hafwa en swag Mage, så som et präservativ emot Matkar. Om seran i Lungen-wain brutes med Sen ska och blandas med Senbårs mos, skal det wara godt, at nyttja Thee-skeds wis flera gånger om dagen, emot

emot Åltan. Med söndersturen Malbrt brukas det i stället för Thee emot Chronisk upkastning, en sjukdom som hvarje mågon visar sig med stemu blandade kräkningar; Man bërjar med en Thee-lopp och öder småningom til 2, 3 å 4, hvarmed fortfares til dess sjukdomen är aldeles häfven; se Zetzels Juråd. p. 7. Blandas det med saften af färre Krassa, eller håldre med Rhabarber-och Scilla-pulver, och nyttjas med Thee af svarta Vinbärsblad, berömmes det i Bröst-wattusot. I hals-sjukan är Cenbärs-mos godt med Thee af Geryors och Johannis-blommor, blandadt med litet Utika och Allun til Sprut-eller Gurgelwatt, men om Swullnaden öpnar sig innanföre, blandas det med rospad och Johannis-blommor. Med saften at Laköl tjenar det at pœnsla blemmerna i Torrsten, och med Decoet af Åstbark, är det godt af spruta sielfwa Torrstjären.

Cenbärs Elixir (Elixir Juniperinum) kallas det när Cenbärs-Mos utblandas med Cenbärs-Spiritus; detta Elixir recommenderas i synnerhet såsom magstyrkande och urin-drifwande; se Geoffr. Mat. Med. T. III. p. 639.

Nyttan af Cen-åska i medicine. Sedan man bestrifwit nyttan af Cenen med alla dess delar både i Oeconomien och medicine, fast otillräckeligen, så fordrar min skyldighet at erda om dess nytta, sedan hen hel och hållen blifwit förvandlad til Åska, men såsom Oeconomiska nyttan deraf bles anfordr i Jörra delen, så återstår allenast dess medicinska nytta at bestrifwas. Rut af Cenaska på följande sätt gjord, såges bota Wattusot: man kokar 2 kannor watt med 1 kanna Cenaska och litet Calmusrot, så länge at hälften är infokad, och sedan det några timmar swalnat, silar det klara på små bouteiller, hwaraf drickes et halft quarter wärmd, både wärmar och qwällar emot Anasarea eller Wattusot öfwer hela kroppen, til dess sjukdomen är öfwerwunnen; se Sw. Wet. Acad. Handl. 1760. p. 74. Skär man så mycket Cenaska på godt gammalt dricka, at syran blir wäl bruten och affilar det klara, är det ock godt i Wattusot; lägges dertil Malbrt och Hwitlöf skal det tillika bota Andtåp-pan hos Wattusigtiga. Win som man låtit rinna genom Cenaska, såges wara et ibland de kraftigaste swett-drifwands medel.

Den af Cenlut gjorda Pottaskan i synnerhet den calcinerade, är tjenlig at bryta syran af syrliga Liqueurer. Blandar man 1 quintia Pottaska med 1 lod Citron-saft och intager det under fråsningen omrördt, hwarpå drickes litet kallt watt, berömmes det emot swära och mattande kräkningar, 4 sådana doses kunna intagas om dygnet. Et halft lod Pottaska blandad med 2 steddblad watt, såges bota maghsyran hos barn, om man gifwer dem deraf 4 å 6 droppar i sänder, för hwarje åhr de gamla til,

§. 15.

Sluteligen får jag tillägga något angående Ceanens fortplantande, som sker lättast genom Jorden. Man utväljer de mognaſte Wår, hwilkas Lårnor utkramas och sås i September eller October månad. Sæendet för-rättas beqvämligast sålunda: På de ställen man wil så dem, gräfwer man små gropar eller hål i marken af 2 twårfingers djupet och bredd, emellan hwarje hål lemnas 3 å 6 eller flera quarter efter behag, och jordmonens be-ſtaffenhet. Uti hwardera hål lägger man 2, 3 å 4 Lårnor, sedan fyller man groparna igen med mull, som bör ligga löst. Följande Wår upkomma ge-menligen de mässte plantor, men somliga komma ej up förr än den andra Wåren derefter. Stället behöfwer ej vara inhägnadt, så framt ej Cetter brukas på Negden, hwilka bita af tepparna och skada de spåda plantor. Wil man at Träden skola bli långa och raka, bör man affråa sidogwistarne tätt til stammen, då endast 5 å 6 sidogwistar lemnas öfwerst, at draga up fasten; härmed fortſar man åhrigen at sålunda skära bort sidogwistarna, tils man får stammen til 1 eller $1\frac{1}{2}$ sammns längd, hwarefter man kan lemna den, at uptil eller derofwanöfve slå ut krona. Huru seglarna plantera Ceanar, derom är talt förut. De flott eller telningar, som upslå ur roten af Ceanbustkar, tjena ock til plantering; man gräfwer dem up så, at något af roten kommer med hwar telning; det fargade af roten skäres med en hwas knif, sedan gräfwer man et quarters djup och $1\frac{1}{2}$ quarters wid grop, på det stället, der man wil hafwa bustkan at stå, deruti man sätter roten, täpper öfwer den med den ur gropen upskafade mullen, och trampar jorden wäl til omkring stammen. Planteringen bör ske om Hösten eller om Wåren. På sina ångar bör man aldrig låta Ceanar wåra, mycket mindre plantera dem på sådana ställen, ty de förorsaka Tusfwor och suga den bästa musten ur jorden, hwarigenom Höwårten förhindras och förſwagas.

Här lämnas nu detta Academiska arbete i den Gunstiga Läfarens hån-der, en omogen frukt af en spåd telning. Det är ofullkomligt, men gif-wer dock en tillräckelig anledning at wid praktiserandet af det, som blifwit anfordrt, uprätta nya Rön; torde ock gagna mången om sin wälfärd om-ständt Hushållare och sin bästa saknande swulking, til hwilken ända det är skrifwit och befordradt i dagshuset.

GUDS Allena Åhran.

